

הסוגיא העשרים וארבע: 'בצפון' (נו ע"ב)

הנכנסין חולקין בצפון.

[1] תנו רבנן: הנכנסין חולקין בצפון – כדי שיראו שהן נכנסין, והיוצאין חולקין בדרום – כדי שיראו שהן יוצאין.

ברייתא

מסורת התלמוד

[1] השוו תוספתא סוכה ד כה (מהד' ליברמן, עמ' 277); ירושלמי סוכה ה ח, נה ע"ד.

רש"י

נכנסין לעזרה. כדי שיראו נכנסין טעמא דמתניתין קא מפרש, וגמרא היא.

תקציר

הסוגיא שלנו היא כולה ברייתא קצרה המסבירה את טעם ההלכה שבמשנה, שהמשמר הנכנס חולק את לחם הפנים בצפון, והמשמר היוצא בדרום: "...כדי שיראו שהן נכנסין... כדי שיראו שהן יוצאין".

את הברייתא ניתן להסביר בשתי דרכים: אפשר שהכוונה היא שהמשמר היוצא חילק את לחם הפנים בנפרד מן המשמר הנכנס כדי להבחין ביניהם, והצפון והדרום הם מקומות שנבחרו באקראי, ואפשר שיש קשר מובנה בין הצפון לבין הכניסה ובין הדרום לבין היציאה. הסברים נוספים ניתנים בתוספתא סוכה ד כה ובירושלמי סוכה ה ח, נה ע"ד, ואפשר שהם מבוססים על הברייתא שלנו אך מבקשים לציין מהו הקשר המובנה שבין הצפון לבין הכניסה ובין הדרום לבין היציאה.

מהלך הסוגיא ותולדותיה

לפי משנתנו, סוכה ה ח, "הנכנסין חולקין בצפון והיוצאין בדרום", דהיינו, כוהני המשמר הנכנס מתחלקים בלחם הפנים בצפון העזרה, ואילו כוהני המשמר היוצא עושים כן בדרום העזרה. הברייתא שבסוגיא שלנו נותנת טעם לדבר: "הנכנסין חולקין בצפון, כדי שיראו שהן נכנסין, והיוצאין חולקין בדרום, כדי שיראו שהן יוצאין". ניתן להבין את הטעמים הללו בשתי דרכים שונות:

1. החלוקה בצפון העזרה אינה קשורה קשר מובנה לכניסה לעזרה, והחלוקה בדרום אינה קשורה ליציאה דווקא. משמעות הברייתא היא שהנכנסים והיוצאים לא התחלקו בלחם הפנים במקום אחד, אלא התחלקו לשתי קבוצות – נכנסים בצפון ויוצאים בדרום – כדי שהעם העומדים בעזרה יוכלו להבחין ביניהם. שעת חלוקת לחם הפנים הנה שעת חילופי המשמרות. בעמידה הנפרדת של כוהני שני המשמרות בשעה ששניהם נמצאים בעזרה – שעת חילופי המשמרות – יש משום טקסיות, וחשוב שהעם יכיר בכך שמדובר בשני המשמרות המתחלפים. לפירוש זה הדגש בנימוקים שבברייתא אינו על הצפון והדרום, אלא על הביטוי "כדי שיראו".

2. החשיבות אינה רק בכך שהכוהנים הנכנסים חילקו את לחם הפנים בנפרד מן הכוהנים היוצאים, אלא יש קשר הדוק בין כניסה לעזרה והצפון, ובין יציאה מן העזרה והדרום. עבודת הקרבנות התקדמה מצפון לדרום: הקרבנות נשחטו בצפון העזרה, והוקרבו על המזבח שעמד בדרומה. כיוצא בזה, הכוהנים הנכנסים לעבוד נכנסו יום יום מצפון, כי שם הייתה בדרך כלל עבודתם הראשונה, ויצאו מן הדרום, אזור המזבח, כי שם הייתה בדרך כלל עבודתם האחרונה. הוא הדין לחילופי המשמרות בסוף השבוע: המשמר שיצא את יציאתו הסופית מן העזרה עמד בדרום בשעת חילופי המשמרות, שעת חלוקת לחם הפנים, ובכך ניכר שהוא עומד לצאת את יציאתו הסופית מן הדרום. המשמר הנכנס עמד מצפון, אף על פי שחלוקה זו התרחשה באמצע היום או בסופו, לא מפני שהם נכנסו כרגע אלא משום שהצפון, שממנו נכנסים כל יום לשם העבודה, סימל את תחילת העבודה של השבוע, ובכך היה ניכר לעם העומדים בעזרה שמדובר במשמר הנכנס.

והנה מצאנו בתוספתא ובירושלמי נימוקים נוספים לכך שהמשמר הנכנס חילק את לחם הפנים בצפון. בתוספתא סוכה ד כה (מהד' ליברמן, עמ' 277) שנוי: "מפני מה משמר הנכנס חולק בצפון? מפני שקרוב לעבודה". קשה לשער שהברייתא שלנו בבבלי היא עיבוד של הברייתא שבתוספתא, שהרי אם כן הדבר, קשה להבין מדוע המיר הגרסן שלנו נימוק ספציפי בנימוק כללי. אך אם נצא מתוך הנחה שהברייתא שלנו קדמה לזו שבתוספתא,¹ אפשר שיש בנימוק זה מעין פירוש לברייתא שלנו, וכפירוש השני שהצענו לעיל.²

1 על כך ראו עוד להלן, הדיון בסוגיא הבאה, 'בילגה', מדור 'מהלך הסוגיא ותולדותיה', והערה 3 שם.
2 ראו ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה ד, מועד, ירושלים תשנ"ג, עמ' 908.

מן הירושלמי סוכה ה ח, נה ע"ד עולה לכאורה שאמוראי ארץ ישראל לא הכירו את הברייתא שבתוספתא, שהרי הם מציעים שני נימוקים נוספים:

הנכנסין חולקין בצפון ויוצאין בדרום. אמר ר' חנניה בריה דרבי הלל: כדי לחלוק כבוד לנכנסין. אמר ר' יוסי בי רבי בון: לא מטעם זה, אלא בגין דתנינן: כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל.

אך אפשר שהאמוראים הללו הכירו את הברייתא שבסוגיא לנו, שלפיה הנכנסים והיוצאים חילקו את לחם הפנים משני צדי העזרה כדי שהעם יבחיין ביניהם, אך שאלו כפי ששאלנו: האם העיקר הוא ההפרדה בין שתי הקבוצות, או שמא יש קשר מובנה בין הצפון לנכנסים ובין הדרום ליוצאים. לפי רבי חנניה בריה דרבי הלל הצפון חשוב מן הדרום, אולי משום שהצפון הוא מימינו של מי שנכנס לבית המקדש מן המזרח ופונה אל עבר ההיכל במערב, ובכך נתנו כבוד לנכנסים בתחילת שירותם במקדש. רבי יוסי ברבי בון משיב בדומה לתשובה שהצענו, שהנכנסים חולקים מצפון משום שנכנסים לעזרה מן הצפון, דהיינו ימין, והיוצאים חולקים מדרום משום שיוצאים מן העזרה מן הדרום, דהיינו משמאל.